

Csokonai bonyolult és ellentétektől szabdalt belső világába, végzetének kusza és megrendítő logikájába, mint előtte senki, s ezzel

ad lényegesen többet, mint amit műve címével ígér.

Julow Viktor

BORI IMRE: RADNÓTI MIKLÓS KÖLTÉSZETE

Novid Sad, 1965. Fórum Könyvk. 215 l.

Az első, külön kötetben megjelent, eddig a legterjedelmesebb Radnóti-monográfia szerzője, akinek személyében már régebben egy tehetséges, kulturált kritikust ismertünk meg, a költő eddigi méltatóinál csak ritkán tapasztalt magas igénnyel, filozófikus érdeklődéssel, a művészi forma iránti érzékenységgel közeledik a nem könnyű problémához és valóban sok újat, mitőbb, elgondolkoztatót tud mondani róla.

A nehezen hozzáférhető tanulmány főbb tételei (lehetőleg a szerző szavait használva) a következők:

Radnóti a „művesség rajongói” közül való volt, az írás pótolta számára az életet, mely magatartás mögött a sehova sem tartozás tragikus élménye fedezhető fel. Gyámja a polgári világ izlésével és gondolkodásával vette körül, ez ellen ösztönösen fellázadt, de a hajlamai szerint választott egyetemi tanulmányok és az illegális kommunista mozgalommal való kapcsolata sem oldották fel magányosságát, továbbra is idegen maradt a világban. „A sehová sem tartozás” tudatából „az elidegenülés és az elidegenültség felismerése” következhetett volna be nála, ez azonban nem történt meg, jelenlétét csak lírájának egyes elemei sejtetik, így az első három kötet költőjét jórészt nem saját világának kifejezése, hanem „szerepjátszás”, „intellektuális mimikri” határozza meg, ezért az igazi Radnóti csak az *Újhold* verseiben jelenik meg először. Ekkor döbben rá „idegen” voltára s most már csak szíve sugallatára kell hallgatnia, hiszen Bori Imre szerint a közelgő háború réme, Hitler hatalomátvétele és a fasiszta tendenciák hazai előretörése csak belejárják a *Járkálj csak halálraitelt* soraitól kezdve egyre erősödő fenyegetettségének érzésébe, tulajdonképpeni gyökere mégis a „lélek olyan eredendő beállítottsága”, amely talán mindig ott szunnyadt Radnótiban, csak alkalomra várt, hogy felébredjen... Attól kezdve, hogy ez megtörtént, végleg a „rémület”, „a borzadás”, a „haláltudat” lesz a vezérmotívuma, a költő időnkint feltörő optimizmusa csak magános hang, a „börtöne falán rést kereső lélek kapaszkodása”, pusztá illúzió. A világtól elidegenedett költő így csak a „természetérzék egyfajta pszichózissá alakításával”, a magánéletnek a költészetbe való transzponálásával és a költői

önelvűség, a „műves tendenciák” ápolásával valósította meg „a maga szabadságát”. „Elidegenedése” élete utolsó évében, 1944-ben már oly nagymértékű, hogy a világból való elköltözés egy sajátos módja játszódott le lelkében, amely után már csak a fizikai halál következhetett...

Amint ebből az árnyalatokban gazdag tanulmánynak csak a legfontosabb gondolatokat visszaadó rövid tartalmi vázlatból is kitetszik, Bori Imre írása erősen egzisztencialista inspirációból született meg. Ezért (és talán Franz Kafkára vonatkozó ilyen irodalom sugallatára is) került annyira előtérbe az elidegenedés fogalma s ennek kapcsán a költő szerepjátszó „inautentikus” („uneigentlich”) világának a később majd elidegenedésre rádőbbsenő s a „szorongatottság” érzésével körülvett és állandóan a halál tudatával viaskodó „autentikus” („eigentlich”) világával való szembeállítás, ezért hallunk „világba dobottságnak végzeté”-ről vagy a szabadságnak a versekben való megvalósításáról s ezt a sort akár a Műnek az életrajztól, a történelemtől való izolálásának alighanem hasonló gyökerű szándékával is folytathatnánk...

Erősen vitatható fogalmakról van szó tehát: egyikük-másikuk pusztá elfogadása is egzisztencialista filozófiai gyökerek elfogadását feltételez. Az utóbbiak kritikájára azonban, amelyet nálunk hivatottabbak egyébként is már sok irányban elvégeztek, ebben az összefüggésben felesleges lenne kitérnünk; csak a még mindig jónéhány sematikus vonással elszűrített s különösen az esztétikai és lélektani elemzésekben szegény hazai Radnóti portréval szemben kialakított ellenportré hitelességének a megvizsgálására szorítkozunk.

Bori Imre egészében véve mindenre odafigyelt, ami lényeges Radnóti világában, az a körülmény azonban, hogy alig veszi figyelembe életének és történeti helyzetének tanulságait s így csak a Mű, mégpedig a kritikai vizsgálódás céljaira mesterségesen izolált, hogy ne mondjuk „elidegenített” mű zárt körén belül maradjon, mégis sok vonatkozásban akadályozza a költő igazi üzenetének a meghallásában, sőt néha már a belemagyarázások vagy legalábbis az akart-nem-akart félreolvasások veszélyét is magában hordozza.

Különösen az első kötetek avantgarde Radnótiának fanyalgó, ha nem épp teljesen elutasító bemutatása közben éreztük erősen, hogy valamilyen furcsa félreolvasásról van szó. Mert lehet-e egyébre gondolnunk, amikor a *Pogány köszöntő* tájverseiről giccses „falusi csendélet-félék”, „népszínmű-kulisszák” jutnak Bori eszébe? (Ezzel a logikával akár egy Braque vagy egy Chagall képeit is giccsesnek lehetne minősíteni, hiszen a képek egységéből kiragadott motívumaik jórészt valóban a festészet közhelyei közé sorolhatnánk). Még meglepőbb, ahogy a *Lábadózó szél* elemzése kapcsán a *Személy harmadik* c. verset olvassa félre és ahogy erre a félreolvasásra egész teóriát épít (részletes elemzésére most nincs helyünk, de annyit mégis mondjunk el, hogy a „néped közt jöttél”, nem a két fegyőrre, hanem arra a Duna – Tisza közére vonatkozik, amelyen a szeged – budapesti vonat áthalad; a „ha igaz...” sem kétségek kifejezése, egyszerű szerénységi formula csak stb.). Radnóti bonyolult és politikai kényszerűségéből is mindvégig hermetikus jelképrendszere valóban ennyire nehezen érthető meg? — bár az az érzésem, hogy Borit elsősorban egzisztencialista predispozíciója kényszerítette bele az ilyen félreolvasásokba, ez utóbbi ugyanis az életet szerető és az élet nevében lázadó Radnóti világának inautentikus szerepjátszássá nyilvánítását követelte.

Radnóti szerepjátszásáról már régebben is hallottunk, Bori azonban mindenkinél meszebbre megy el ezen az úton és Horváth János Petőfi szerepjátszásáról vallott nézetei applikálásával, de azt saját leleménye gyanánt az elidegenülés fogalmával is aláagyazva, kétségtelenül nem kevés elmeélel zárja ki az első három kötet csaknem valamennyi darabját az igazi Radnóti-művek közül. A szerepjátszás legfőbb bizonyítéka Bori szerint az lenne, hogy az első három kötet versei jórésztükben nem közvetlen élményből születtek meg s azzal „a társadalmi talajjal” sem magyarázhatók, amelyen írójuk állt, épp ellenkezőleg, a saját világától legtávolabbi eső, idegen területekről, azaz pogánykodó elemekkel telített „faluromantikáról”, egy „profán vallásosság”-ról, továbbá a forradalmi költő magára erőltetett attitűdjéről vallanak...

Ezek a motívumkörök kétségtelenül ott vannak az első kötetek verseiben, bár pusztán motívumok gyanánt sem uralkodnak el annyira bennük, ahogy azt Bori elemzései szuggerálják. A motívum azonban távolról sem azonos az élménnyel, s ebben az avantgarde jellegű költészetben, amelynek versei nem a külső valóság *ábrázolása*, hanem inkább lelkiállapotok *kifejezése* igényével születtek, különösen nem az. A falusi, pontosabban a nem városi jellegű táj sajátos táj-lelkiállapot gyanánt jelenik meg Radnótinál, ezért lírai hitélet sem az határozza meg (a problémát most

csak az élmény és a mű szubjektív összefüggéseire korlátozva), hogy a költő honnan származik, de még az sem, hogy mennyire pontos szociográfiát kapunk falusi életéről (bár néha ilyen jellegű ábrázolás igényével is találkozunk nála), hanem pusztán az, hogy a tájképen át megjelenő lelkiállapot milyen mértékben őszinte, vagy ha tetszik, szerepjátszó. Mi, a magunk részéről Radnóti tájverseinek lényeges mondanivalóját, amint ezt másutt részletesen kifejtettük, egy, a költő lázadó kedvével és forradalmas vágyaival is érintkező, dinamikus mozgásélményben látjuk. De a bennük tomboló nyers, fiatalos erotika személyes élmény jellegét is nehéz lenne egy húszegynéhány éves fiatalember esetében pusztán azért kétségbevonni, mert az a szerelmi líra ősrégi hagyományainak megfelelően, a falusi természet képein keresztül jelenik meg. Az olyan kitételeknek különben, mint „most a bokrok közt hálunk”, vagy hogy „boldog csókjainak öröme harsog a fák közt”, akár a szó legszorosabb értelmében vett igazsága sem vitatható: a szegény szerető szerelme általában nem a luxus-szállók alkovjaiban zajlik.

Radnóti szerepjátszásának egy másik megnyilatkozása Bori szerint egy, különben kuszan definiált és valódi jelentőségéhez képest feleslegesen előtérbe helyezett „profán vallásosság” lenne; fogalmába nézetünk szerint teljesen indokolatlanul a szerelmi érzés egyes megnyilatkozásait is beleérti. Bárhogy is definiáljuk azonban, megítélésénél aligha lényeges, hogy a költőt melyik felekezeti papja írta be anyakönyvébe. Az idetartozó versek legtöbbjében különben sem a „profán vallásosság”, hanem a vallásos érzés maradványainak az a végső felszámolása a lényeges, ami végeredményben szintén az ifjú Radnóti személyiségének egyik jellemző vonását fejezi ki.

A lázadó Radnóti azonban úgy látszik nem fér el Bori Imre koncepciójában, e lázadásnak az illegális kommunista mozgalommal való, az akkori időkben szinte törvényszerű összetalálkozását, a találkozásból született verseket (nem utolsósorban ismét a költő származása miatt) legalábbis szintén a szerepjátszás körébe utalja s a kérdés részletes megvizsgálása nélkül azt állapítja meg, hogy az „illegális pártmunka” épp olyan „idegen közeget” jelentett Radnóti számára, mint az „erotikus pogánykodás”... Akik ismertük őt, viszont tudjuk, hogy olyan erős, az egész személyiséget átható emóciókból táplálkozott, amelyek a költő közvetlen politikai tevékenységének kényszerű megszakadása után sem tűntek el nyomtalanul s már csak ezért sem egyszerűsíthetők le a szerepjátszás attitűdjére. A versek könnyebben ellenőrizhető vallomása is mást mond, mint amit Bori Imre tézisének alátámasztására nem kis

önkényességgel kiolvas belőlük: idézeteit ugyanis jórészt a költő lírai jelenlétét bizonyos mértékig valóban háttérbe szorító, mozgalmi elszánásból született, direkt agitációs célra szánt verséből veszi. Ez a mindössze öt-hat vers és a többiek közül kiemelt, néhány csinálnak ható kifejezés semmi esetre sem ad elég alapot arra, hogy a politizáló versek egészében a költő igazi lényétől távolálló megnyilatkozást keressünk. Számos olyan van közöttük, amelyet nem csak mi tartunk jó versnek: a *Téli kórust* pl. nemrég fordították franciára. Hitelességük leginkább ott jelentkezik, ahol saját indulatait, keserűségét, kiszolgáltatottságát is megszólaltatja, vagy ahol a lázadó hang kifejezése az eredetileg más inspirációjú verseibe is beleszőkik. Az utóbbi típusú kitételeket, utalásokat, részleteket Bori Imrével ellentétben mi egyáltalán nem az elvontság megnyilatkozásainak érezzük, épp ellenkezőleg: állandóan jelenvaló személyes érdekelttségét, érzelmi-értelmi világának egyik lényeges rétegét olvassuk ki belőlük. Egy, a lélek mélyére lehatoló elemzés ezekben a versekben szintén azt a heterogén elemeket összeolvasztani képes, sokirányban kitárulkozó, életerőtől duzzadó dinamizmust fedezhetné fel, amelyben alighanem a fiatal Radnóti egyik alapélményét kell látnunk.

A szerepjátszás egy további, most már a szó szélesebb értelmében vett formai megnyilvánulását Bori Imre az ifjú Radnóti verseinek „objektivitása”-ban, személytelen jellegében látja. A szó poétikai értelmében, vagyis pusztán a vers köntösét, nem pedig az élmény és a mű kapcsolatának autentikus voltát tekintve, az ilyen versekben a költő valóban nem egyes szám első személyben szól, érzelmi fűtöttségük azonban, akár a tájképek gazdag változataira, akár az olyan jellemrajzszerű versekre, mint az *Advent*, *Kései ember* vagy az *Elégia egy csavargó halálára* és rokonaira gondoljunk, mégis Radnóti ekkori személyiségének nyilvánvaló jelenlétéről vall. A modern líra esztétikája az említetteknel jóval zártabb köntösök esetében sem szokta kétségbe vonni a vers lírai hitelét. Az első kötetek verseihez hasonlítható „objektivitás” Radnótinál különben a Bori által már öszintének tartott későbbi versekben is gyakran megtalálható. Ezek is szerepjátszók lennének? Valójában persze sem az egyik, sem a másik esetben nincs szó ilyesmiről, maga a szerepjátszás tisztázatlan kategóriája pedig egyébként sem nagyon alkalmas arra, hogy különösen olyan bonyolult életmű esetében, mint a Radnótié, lényeges mozzanatokot ragadhassunk meg általa. Nem véletlen, hogy Bori Imre tanulmányának az első kötetekkel foglalkozó fejezetei kevésbé mélyek, mint a továbbiak.

Az előttünk levő tanulmány szerint az igazi Radnóttal csak akkor találkozunk,

amikor a halál vonul be költészetébe, vagyis az *Újhold* és a következő kötetek verseiben. Ezt az egy szóval szabatosan nem jellemezhető, bonyolult, érzelmi-gondolati komplexust Bori Imre mindvégig finom intuícióval bontja szét. Elmélyedő elemzéseit (még ha ezek általában csak a probléma egyik oldalát is mutatják meg), a jövőben senki sem hagyhatja figyelmen kívül, aki komolyan el akar mélyedni Radnóti Miklós költészetében. Odáig azonban mégsem követhetjük, hogy a halálélményét szinte már valamilyen idea innatanak fogjuk fel és eluralkodását első sorban Radnóti eredendő lelki beállítottságának tulajdonítsuk, a második világháborút és a közeledését jelző évek ismert történeti eseményeit pedig legfeljebb csak a halál „alapélményére” rádőbbsentő „mozzanatot” gyanánt vegyük figyelembe. Ha tudjuk azt, hogy a halál komor fuvallata az 1930-as években fellépő új generáció csaknem valamennyi költőjét megérintette, Radnótinál való megjelenésének megértéséhez talán még annyi szubjektív mozzanatot sem kellene feltételeznünk, amennyit az anya és az ikertestvér halálával kapcsolatos bűntudat és a kegyelemkenyérre szorult árvagyermek keserűségekkel teli élete valóban kiváltott nála. Verseiből különben még a naiv olvasó is könnyen kiolvashatja, hogy a halál az ellenséges világ nyomására, egy történelmileg determinált külső fenyegetettség folytán került érdeklődése előterébe. De ha nem is tagadjuk, hogy a szó szűkebb értelmében vett személyes élmények nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a Radnóti verseiben megjelenő, objektiv, történeti jellegű halálkomplexus időnként egy izolált, szubjektív tudattartalom formáját vegye fel, a halálraítéltség gondolatával viaskodó költő mondanivalójának lényegét (Bori koncepciójának ellentmondva) mégsem ebben, hanem elsősorban a „vadabbnál vadabb”, a háborúra készülő, a hadat viselő és koncentrációs tábortokat építő parancsuralmi világ által kiváltott lelkiállapotok megmutatásának tudatos szándékában és e szándék lírai megvalósításában ismerjük fel.

Az „oly korban éltem én...” egyszerre megfigyelt, tanúvallomásokot tevő és ítélkező költője szól felénk, már attól kezdve, amikor a *Járkálj csak halálraítéltségben* arról beszél, hogy „gáz, gép, bomba” készül ellene és ad épp esztétikai értékei miatt megbecsülhetetlen, az állásfoglalást sem nélkülöző kordokumentumot. Ezekben a válságos években Radnóti élénk, ha nem épp ideges érdeklődéssel figyelte, elemezte a kor poétikai eseményeit, s ha meg is gyengült nála a *Lábadózó szél* éveinek közeli forradalmat váró lendülete, s ha a személyi kultusz egyes megnyilvánulásairól érkező hírek és a marxista esztétika dogmatikussá váló merevedése (nem utolsósorban, József Attila esete is) komoly problémákat

okoztak neki, sőt ellenérzéseket váltottak ki belőle, a költészetben mindvégig megmaradt tudatossággal a történelmi-társadalmi összefüggéseiben nézett világ megmutatásának és megváltoztatásának eszközeit látta és a tolat 1943 novemberében épp úgy „fegyvernek” s „szerszám”-nak tekintette (*Mint észrevétlenül*), akárcsak a diákevek idején. Vagy idézzük a *Nem bírta hát* végrendelet-szerű sorait?

„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod ez volt a mult, emez a vad jelen, — hordozd szívedben. Éld e rossz világot és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte hogy más legyen.”

Bori Imre csak „passzivitásba merevedett póz”-nak tartja ezt a magatartást, sőt annyira mellékesnek tekinti, hogy el sem mélyed elemzésében, pedig Radnóti ars poeticájának egyik lényeges, a versek belső formájára is kiható esztétikai problémájáról, arról a költői pontosságról van szó, amely a tárgyi világ jelenségeinek megfigyelésétől kezdve saját lelkiállapotainak világos elemzéséig és az akár nyílt vagy burkolt politikai helyzet-jelentésekig számtalan változtatában nyomon követhető nála s különösen az érettebb esztendőknél a kifejezés bizonyosfajta objektivitását, csaknem klasszikus zárttságot teremt meg, ami azonban egyáltalán nem jelenti, hogy az írói misszió szigetére vonult volna vissza. Figyelő szándéka, az ezzel együttjáró objektivitás és a férfi Radnóti jelleméhez hozzátartozó önmérséklet egyben elkötelezettség megnyilatkozása is: a *Sem emlék, sem varázslatnak* az az „érett és tűnődő, kevészavú alázata” nyilatkozik meg bennük, amely „másról szól, ha lázad, nem önnön érdekéről”...

A Radnóti-versekben nagy helyet elfoglaló természetet, (szabatosabban költői tájat) sem tarthatjuk valamilyen ellen-világnak, vagy épp pszichózisnak, amint ezt Bori Imre teszi. Mindenesetre közelebb maradtunk a valósághoz, ha arról, a lírában ősrégi hagyományal rendelkező jelrendszerrel beszélünk, amely azon ismert és nehezen szételemezhető alkotáslélektani tényen alapul, hogy a költő valamilyen mondanivalója gyakran a természet egyes képeit hívja magához, illetve, hogy a természet egyes jelenségeinek a megglátása ad impulzust a költő lelke mélyén egyébként is aktuális mondanivaló felmerülésére. Így a természetből kiragadott képek, illetve ezek stilisztikai megfelelőin át megnyilatkozó Radnóti, minden szuggesztív látszat ellenére sem elsősorban a természetről, hanem élete mindenkorai nagy kérdéseiről, leginkább az őt körülvevő elnyomásról, fenyegetettségről vagy a szerelméről, a szabadság-vágyáról beszél.

Ennek megfelelően több dimenziójú szabadságélményének lényege sem csak az a maga személyére vonatkozott, pusztán a költői alkotás egyéni aktusában megvalósuló, társadalomtól izolált mítosz, amit Bori Imre kiolvasni látszik belőle, hanem politikai tartalmat is hordoz. És ez a tartalom, a belemarkoló kétségek ellenére is végeredményben mindvégig a *Lábadozó szél* szocialista forradalmat váró, „angaszt” szabadság-fogalmának természetes, bár problémáktól gyötört leszármazottja. Verseiben, kevés boldog pillanattól eltekintve, egy börtöne rácsaival viaskodó, hol reménykedő, hol a végsőkig kétségbeesett rab beszél az eltiport, meggyalázt, hamis mítoszokkal ködbeveszővé tett, de mégis állandóan keresett szabadságról, s épp ez a vallomás köti össze a vele együtt raboskodó milliók sorsával... Más szóval, nem valamilyen „külön”, elidegenült költői képzelet álmodozása, hanem a történelem kegyetlen valóságának hangja hangzik ki belőle. A nem sokkal halála előtt megszületett s a francia ellenállástól is inspirált *Párizs* a „hosszúcombú, drága nimfa” erotikus kicsengésű képével személyesíti meg a szabadságot; ez a kép (rokonait más verseiből is idézhetnénk) önmagában is arról vall, hogy egyik legbensőségesebb, az életenergiák vonalán elhelyezkedő élményét érintjük.

Ezeknek az életenergiáknak a szabadság-vágygal ötvözött jelenléte különben még az utolsó versekből is kicsendül, s ezért egy bonyolult emberi szituáció erősen egyoldalú leegyszerűsítésének kell tartanunk Bori Imrénél azt a megállapítást, hogy a „világtól elidegenült”, magányos Radnóti feladta az életet, s hogy lelki drámája során „a biztos és tudott halál egyetlen bizonyosságát kívánta meg a lélek, ebbe kapaszkodott s versről versre kísérte diadalmas előretörését”...

Radnóti költészetének a lényegét azonban a legjobb esetben is csak félig értjük meg, ha nem vesszük észre annak a mindvégig állandó és számtalan változtatban megújuló harcnak mind a két pólusát, amelyeket, a kérdést most végtelenségig leegyszerűsítve, az élet és a halál terminusaival jelölhetnénk meg. Közülük hol az egyik, hol a másik kerül előtérbe, de a legtöbbször egy versen belül is megnyilatkozik mind a kettő, különösen a lírája egyik csúcspontot jelentő szerelmes versekben. (Szinte érthetetlen, hogy ezeket Bori miért hanyagolja el annyira?) Bonyolult, az ellentmondásokat kizáró klasszikus lélektan és logika eszközeivel aligha megközelíthető, nemegyszer csak a képek vagy éppenséggel szerkezeti vagy ritmikai mozzanatok bekalkulálásával nyomon követhető ellentétpárról van szó, amely még beható vizsgálatot kíván. Egyik oldalát Bori Imre olvasása vitathatatlan igénnyel s eredménnyel közelítette meg, s ezzel jelentős hozzájárulást adott a

még kialakításra váró autentikus Radnóti-portréhoz.

De bármennyire értékesnek tartjuk az előttünk levő tanulmány egy sereg megállapítását, mégis azt hisszük, hogy a még el nem készült, legfeljebb egy-egy vonásban felvázolt hiteles Radnóti-portré inkább egy láncait

csörgető, lázadó Prométheuszhoz, mint ahhoz az önmagát szigetre száműző, az élet és a szabadság helyett a halálra szavazó „egy-fajta Don Quijote”-hoz hasonlít majd, akit a kitűnő újvidéki kritikus látott meg belőle.

Baróti Dezső

HEREPEI JÁNOS CIKKEI

Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében. (Herepei János cikkei). Szerk.: Keserő Bálint. Bp. 1965. MTA Kutatási Ellátó Szolgálat Sokszorosító Üzeme. 627 l. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. I.)

*Elég ha én szántok-velek
Oltogatok nyesegetek;
Másra bízom az aratást.
Másra hagyom a szüretet.
(Katona Lajos)*

A marxista irodalomtudomány — kialakulásának első szakaszában — legsürgetőbb feladatának az értékek átértékelését tekintette az addig feltárt adatok és tények megrostálása, helyes összefüggésükbe állítása alapján. Egyre sürgetőbbé vált azonban az igény arra, hogy ne csupán az új szempontok a máris kiváló eredményeket produkáló új módszer, hanem az eladdig ismeretlen adatok feltárása, a legkényesebb filológiai igényeket kielégítő szövegkiadványok is segítsék a további kutatómunkát. Az Akadémia újjáalakulása után, nagy körültekintéssel kimunkált szabályzat alapján, megindult kiváló költőink, íróink műveinek kritikai kiadása, és ezen a téren — ha vannak is vitatható pontok — szép eredményeket könyvelhetünk el: van Balassi-, Rimay-, Mikes- stb. kiadásunk, *Régi Magyar Költők Tára XVII. sz., Bibliotheca Hungarica Antiqua, Régi Magyar Dallamok Tára, Irodalomtörténeti Források, Új Magyar Múzeum, Magyar Századok* stb. sorozatunk, az olyan jellegű adatok publikálására azonban, melyek egyik sorozat jegyzetanyagában sem dolgozhatók bele, szinte nincs mód és lehetőség, mert az ItK terjedelmesebb adatközlésekre helyhiány miatt rendszeresen nem vállalkozhat.

Nem mindig volt ilyen mostoha a helyzet. A korábbi kutató nemzedékeknek rendelkezésükre állt a ma is nagy haszonnal forgatható *Magyar Történelmi Tár* (1855–1934), mely kizárólagosan ismeretlen forrásadatokat publikálásával foglalkozott, s hozzá tehetjük még, hogy a többi periodikus kiadvány is nagyobb teret szentelt annak idején adatközlésre. Ha a fentebb említett kiadványaink jegyzetanyagától eltekintünk, elmondhatjuk: irodalomtörténetírásunk nagyjából-egészéből azzal az anyaggal gazdálkodott mind a mai napig, amit a múlt századi

és századunk első három-négy évtizedének pozitívista kutatása felszínre hozott. Természetesen ez nem csupán az irodalomtörténet-írás jellemzője, hanem — ha szakonként váltakozó mértékben is — úgyszólván a társadalomtudományok közös jegye.

Az utóbbi években tanúi lehetünk annak, hogy mindegyik tudományszak megoldási lehetőségeket keres. A történések újra indítják, helyesebben folytatják a *Magyar Országgyűlési Emlékek* c. sorozatot (Vö. Száz 1965. 1036–1037.), a néprajzosok *Történeti-néprajzi Füzetek* címmel sorozatban, sokszorosított formában levéltári forrásanyagot tesznek közzé, melynek első két kötete: *Kultúrtörténeti szemelvények a Nádasdiak 1540–1550-es számadásából*. I–II. Bp. 1959. azt bizonyítja, hogy elképzelésük hasznos és életképes. Saját portánkon, az irodalomtörténeti kutatás területén maradvá, szintén örvendetes kezdeményezésről számolhatunk be.

XVII. századi irodalom- és művelődéstörténetünk kérdései iránt az 50-es évek közepe táján — részben az RMKT. új sorozatának munkálatai nyomán, részben pedig a számos európai országban fellendült manierizmus- és barokk-kutatások hatására — igen megélnékült az érdeklődés, s ha a maig elteit mintegy tíz éves periódusra visszatekintünk; azt kell mondanunk, hogy a régi magyar kutatások egyik fő területévé vált. Monográfiák, tanulmányok és kisebb-nagyobb cikkek egész sora bizonyítja ezt.

Ebben a kutatási légkörben fokozott figyelem illeti meg az „Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez” c. adatpublikáció-sorozatot, melynek első kötete: Herepei János *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében* c. igen gazdag anyagú cikkgyűjteménye. E kötet és egyben